

DUSZPASTERSKIE ODDZIAŁYWANIA KAPŁANA NA SPÓJNOŚĆ I TRWAŁOŚĆ MAŁŻEŃSTWA I RODZINY

Treść: Wstęp. I. Zadania kapłana w okresie przygotowania przyszłych małżonków do małżeństwa. II. Rola kapłana — duszpasterza w małżeństwie. III. Pomoc kapłana — duszpasterza w realizacji zadań rodziny. Zakończenie.

W S T Ę P

Małżeństwo i rodzina są przedmiotem zainteresowań i oddziaływań różnych instytucji i osób. Do nich m.in. należy Kościół wraz ze swoimi duszpasterzami. Problemem tym szerzej zajął się papież Jan Paweł II w swojej adhortacji *Familiaris Consortio*. Stwierdza on, że „małżeństwo i rodzina stanowią jedno z najcenniejszych dóbr ludzkości...”¹. To podstawowe dobro — kontynuuje papież — pozostaje w czasach dzisiejszych pod wpływem rozległych, głębokich przemian społeczno-kulturalnych². Wiele małżeństw i rodzin „stanęło niepewnie i w zagubieniu wobec swych zadań, a nawet niekiedy zwątpiły i niemal zatraciły świadomość ostatecznego znaczenia i prawdy życia małżeńskiego i rodzinnego”³.

W związku z powyżej zarysowanymi zagadnieniami, duszpasterze powinni być świadomi problemów, jakie niesie ze sobą współczesne życie, a więc: urbanizacja, uprzemysłowienie, przemieszczanie się ludzi, praca zawodowa kobiet itp. Migracja społeczna prowadzi do zawierania małżeństw pochodzących z różnych środowisk: wiejskie, miejskie, inteligencje, robotnicze, chłopskie, czy też z regionów kraju odmiennych geograficznie, kulturowo, religijnie, a nawet narodowościowo.

Ruchliwość społeczna stwarza nowe problemy w zakresie dostosowania się wzajemnego małżonków, gdyż każdy z nich wnosi w nowy związek odmienne oczekiwania, różne wzory zachowań, inne hierarchie wartości związane z życiem rodzinnym, panującymi w rodzinie międzyosobowymi relacjami oraz stylem wychowawczym⁴.

¹ Jan Paweł II, *Adhortacja Apostolska o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym*, Częstochowa 1982, s. 3.

² Tamże, s. 3.

³ Tamże, s. 3.

⁴ Zob. M. Ziemska, *Z badań nad kształtowaniem się postaw rodzicielskich*,

Wyżej wspomniane zagadnienia stają się przedmiotem zainteresowań duszpasterstwa małżeństw i rodzin. Stąd rodzi się pytanie, czy dzisiejszy kapłan-duszpasterz może pomóc małżeństwu i rodzinie oraz w jakim zakresie?

Na powyższe pytanie będzie starał się dać odpowiedź niniejszy artykuł, który pragnie ukazać duszpasterskie oddziaływania kapłana na spójność i trwałość małżeństwa i rodziny zarówno w okresie jej przygotowania jak i trwania.

I. ZADANIA KAPŁANA W OKRESIE PRZYGOTOWANIA DO MAŁŻEŃSTWA

Bardzo ważnym warunkiem spójni i trwałości małżeństwa jest prawidłowe przygotowanie się partnerów do ról w małżeństwie. Okazją do tego staje się okres narzeczeński. Narzeczeni powinni poznać jeszcze przed podjęciem decyzji opinie dotyczące wspólnego życia małżeńskiego, ważność cech fizycznych, psychicznych i charakteru partnera, zwłaszcza jego obciążeń rodzinnych. Muszą widzieć i akceptować istniejące między sobą różnice czy nawet dysproporcje w zakresie psychicznym czy kulturowym. Istotnym zagadnieniem w tym względzie jest poznanie i kontakt z rodziną przyszłego współmałżonka. Ta okoliczność daje możliwość poznania wzajemnych interakcji zachodzących między rodzicami, między rodzeństwem, a przyszłym współmałżonkiem. Jest ona o tyle ważna, że w gronie najbliższych zachowanie jest szczere, bez żadnych „dyplomatycznych zabiegów” i daje ono możliwość obserwacji nieujawnionych, negatywnych cech przyszłego partnera życia małżeńskiego, które mogą się ujawnić w małżeństwie⁵.

Przygotowanie do małżeństwa może być: dalsze — dokonywujące się w środowisku rodzinnym i szkolnym, bliższe — kontynuowane przez katechezę przedmałżeńską i bezpośrednio — w formie katechizacji przedślubnej⁶.

Psychologia Wychowawcza 1967, nr 1, s. 81—86; Z. Zaborowski, *Stosunki wychowawcze a wychowanie*, Warszawa 1974.

⁵ Por. B. Häring, *Małżeństwo w dobie obecnej*. W: Nauka Chrystusa. Teologia moralna, t. 5, Poznań 1966, s. 270 nn; J. Laskowski, *Miłość i Małżeństwo*, Kraków 1976, s. 99; A. Wielowieyski, *Przed nami małżeństwo*, Kraków 1972, s. 130 nn.

⁶ *Pierwsza Instrukcja Episkopatu Polski dla duchowieństwa o przygotowaniu wiernych do sakramentu małżeństwa i o duszpasterstwie rodzin*. W: Teologia małżeństwa i rodziny, pod red. K. Majdańskiego, t. 1, Warszawa 1980, s. 255—262.

1. PRZYGOTOWANIE DALSZE

Rodzina, w której istnieje atmosfera wzajemnego zaufania, szczerości, najlepiej wprowadza dziecko w świat miłości między Bogiem a ludźmi i ludźmi między sobą. W niej dokonuje się przygotowanie od lat najmłodszych do odpowiedzialności za drugiego człowieka, za współżycie z nim i za całą rodzinę. Dlatego tak ważny jest dialog między ojcem, a dorastającym synem oraz między matką, a dorastającą córką. W rodzinie dziecko przygotowuje się także do przyszłych ról w małżeństwie i rodzicielskich⁷. W niej dowiaduje się, że „wspólnota ta (małżeństwo) jest tworem Bożym i że spełniając obowiązki rodzicielskie i wychowawcze tym samym wypełnia wolę Boga. Moment religijny w świadomości wychowawczej dziecka w przygotowaniu go do życia w rodzinie jest bardzo ważny w obecnej rzeczywistości, zmierzającej do zeświadczenia małżeństwa i rodziny, do uwolnienia jej od odpowiedzialności za nią przed Bogiem”⁸.

Rodzice muszą stale pamiętać, że stanowią pierwszy wzór dla swoich dzieci, szczególnie w wychowaniu do miłości, ponieważ dzieci w wieku starszym wyniesiony wzór miłości małżeńskiej i rodzicielskiej z rodziny macierzystej przenoszą do własnych małżeństw i rodzin. Stąd też rodzicom powinien duszpasterz przybliżyć pouczenie Ojców Soboru: „młodych powinno się przede wszystkim na łonie samej rodziny odpowiednio i w stosownym czasie pouczać o godności, zadaniu i dziele miłości małżeńskiej, aby nauczeni szacunku dla czystości, mogli przejść we właściwym wieku od uczciwego narzeczeństwa do małżeństwa” (KDK 49).

Dlatego właściwe przygotowanie do małżeństwa dokonuje się m.in. przez stopniowe, naturalnie dostosowane do oczekiwań dzieci wprowadzenie w problematykę pochodzenia życia. Zagadnienia te powinny być omawiane i przekazywane dzieciom przez rodziców w aspekcie daru miłości⁹.

Przygotowaniem dalszym do małżeństwa i rodziny powinno być objęte dziecko nie tylko w rodzinie, ale jak stwierdza Pierwsza Instrukcja Episkopatu z 12 II 1969 r., również młodzież na poziomie szkoły podstawowej, średniej, a nawet młodzież pozaszkolna. Ważność tego zagadnienia określa Instrukcja następująco: „od najmłodszych lat na lekcjach

---

⁷ M. Ziemska, *Postawy rodzicielskie*, Warszawa 1973, s. 79; B. Mierzwiński, *Elementy teologii praktycznej małżeństwa i rodziny*. W: *Teologia małżeństwa i rodziny*, s. 192 nn.

⁸ P. Poręba, *Psychologiczne uwarunkowania życia rodzinnego*, Lublin 1977, s. 125.

⁹ G. Malcher, *Wychowanie do miłości — rodzina szkołą miłości*. W: *Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej*, pod red. F. Adamskiego, Kraków 1982, s. 306 nn.

religii trzeba przy różnych nadarzających się okolicznościach nawiązywać do problemów rodziny, uczyć szacunku do człowieka, do życia i ciała ludzkiego, do powołania, jakim jest każde życie, do miłości, która jest naczelnym przykazaniem Chrystusa, do rodzicielstwa, które jest bardzo wzniosłym zadaniem, do jakiego człowiek zostaje powołany" (Hv 12) ¹⁰.

W ramach katechezy należy starać się kształtować prawidłową postawę dzieci tak wobec własnej rodziny jak również wobec przyszłego małżeństwa. Niezmiernie ważną sprawą jest urabianie cnót związanych z życiem rodzinnym, np. szacunek, cierpliwość, życzliwość, współdziałanie itd.

Zagadnienia małżeńsko-rodzinne powinny być kontynuowane w okresie szkoły średniej. Duszpasterz nie może w swojej pracy pominąć także młodzieży pozaszkolnej. Na ten temat powinien dla niej przeprowadzić cykl katechez informacyjnych ¹¹.

2. PRZYGOTOWANIE BLIŻSZE

Przygotowanie bliższe do małżeństwa dokonuje się po siedemnastym roku życia w ramach katechizacji przedmałżeńskiej. Kładzie ono akcent nie tyle na przekazanie informacji, ale na formację. W zakres wyżej wymienionego przygotowania wchodzić będą takie zagadnienia jak:

a. kształtowanie chrześcijańskiego poglądu na sprawy małżeństwa i rodziny, kształtowanie właściwej postawy w dziedzinie życia seksualnego w narzeczeństwie, małżeństwie i rodzinie;

b. przysposobienie do życia społecznego w grupie rodzinnej, do współodpowiedzialności i współpracy, do współdziałania z łaską Bożą przez kształtowanie moralnych i religijno-społecznych cnót, postaw młodzieży oraz zwalczanie wad i nałogów ciążących na współczesnym życiu małżeńsko-rodzinnym;

c. wprowadzanie w głębsze życie kultyczne. tj. we wspólną modlitwę i w życie sakramentalne ¹²,

d. zwrócenie uwagi na elementy spójni i trwałości małżeństwa oraz rodziny ¹³.

W oddziaływaniu duszpasterskim szczególnie należy podkreślać uczucie miłości zarówno w przygotowaniu jak i w trwaniu małżeństwa. Miłość

¹⁰ Pierwsza Instrukcja Episkopatu. W: Teologia małżeństwa i rodziny, s. 256.

¹¹ Tamże, s. 256.

¹² Por. Druga Instrukcja Episkopatu Polski dotycząca przygotowania do małżeństwa i życia rodzinnego oraz wprowadzenia nowego obrzędu sakramentu małżeństwa z dnia 11.03.1975. W: Teologia małżeństwa i rodziny, s. 263.

¹³ Zob. R. Banasik, *Wpływ czynnika religijnego na spójność i trwałość małżeństwa w wypowiedziach małżonków miasta Krakowa*, Lublin 1982 (mps Archiwum KUL), s. 315—330.

bowiem uważana jest za główny motyw powstawania małżeństwa¹⁴. Ona ma duży udział w kształtowaniu się relacji wewnątrzrodzinnych: „małżeństwo bowiem nie jest ustanowione wyłącznie do rodzenia potomstwa, sama bowiem natura nierozzerwalnego związku między dwoma osobami oraz dobro potomstwa wymagają, aby także wzajemna miłość małżonków odpowiednio się wyrażała, aby się rozwijała i dojrzewała”. (KDK 50).

Miłość powinna się realizować w postaci serdeczności w codziennym życiu, wspólnej pracy na rzecz domu, równego podziału obowiązków domowych czy wychowawczych oraz partnerskiego stylu życia wszystkich członków rodziny.

Kandydatom do małżeństwa należy uświadomić, że miłość ich nie jest gotowa, ale wymaga wypracowania drogą wzajemnych ustępstw, wyrzeczeń, kompromisów, w procesie wzajemnego do siebie przystosowania. Wymaga aktywnej pracy ze strony kochających się osób i pomocy duszpasterstwa ukazującego potrzebę jej rozwoju, a także jej niebezpieczeństwa¹⁵.

W katechezach przedmałżeńskich należy akcentować poczucie odpowiedzialności za miłość, troskę o jej rozwój i obowiązek pielęgnacji. Z jednej strony trzeba ukazywać zmienność uczuć i ich nietrwałość, a z drugiej akcentować poczucie odpowiedzialności za ich prawidłowy rozwój.

Ostatni etap w przygotowaniu do małżeństwa stanowi katecheza przedślubna, czyli przygotowanie bezpośrednie.

3. PRZYGOTOWANIE BEZPOŚREDNIE

Przygotowanie bezpośrednie dokonuje się w ramach katechezy przedślubnej. Celem tego przygotowania jest przypomnienie najistotniejszych treści dotyczących małżeństwa i rodziny. Są nimi m.in. cel zawarcia sakramentu małżeństwa, obowiązek życia religijnego w rodzinie, zwłaszcza wychowania w tym duchu przyszłego potomstwa oraz uświadomienie zasad katolickiej etyki małżeńskiej, szczególnie odnoszącej się do dziedziny odpowiedzialnego rodzicielstwa¹⁶.

Katechezy przedślubne powinny ukazać ważność sakramentu małżeństwa i odpowiedzialność za niego. Należy także uświadomić, że małżeństwo zawarte przez chrześcijan jako sakrament jest znakiem łączności Chrystusa z Kościołem. Dzięki niemu małżonkowie otrzymują specjalne

¹⁴ Tamże, s. 130 nn.

¹⁵ Por. P. Poręba, *Z pomocą duszpasterską młodym małżeństwom*, Homo Dei 1973, nr 1, s. 24—25.

¹⁶ Por. *Pierwsza i Druga Instrukcja Episkopatu Polski dla duchowieństwa*, jw.

łaski potrzebne do spełniania zadań wypływających z tego nierozzerwalnego związku, jakimi są: wychowanie dzieci oraz działalność apostołska wśród innych małżonków¹⁷.

W wyjaśnianiu liturgii tego sakramentu kapłan nie może ograniczyć się tylko do pouczeń dotyczących odpowiedniego zachowania ceremonii w kościele, ale uwrażliwić narzeczonych na głębię treści i symbole sakramentu małżeństwa oraz wyjaśnić jego charakter wspólnotowy¹⁸.

Sakrament małżeństwa nie jest punktem docelowym dążeń nowożeńców. Jest on początkiem realizacji powołania małżeńskiego i rodzinnego. Chrystus domaga się od małżonków wzajemnej wierności i trwałości. Powołaniem małżonków jest „(...) przekazywanie życia i wychowanie, obowiązku, który trzeba uważać za główną ich misję (...)” (KDK 50).

II. ROLA KAPŁANA-DUSZPASTERZA W MAŁŻEŃSTWIE

Rola kapłana-duszpasterza nie kończy się w okresie przygotowania narzeczonych do małżeństwa, ale jest nieodzowna także w czasie jego trwania¹⁹.

Jednym z wielu zadań działalności duszpasterskiej jest również zapoznanie małżonków z fazami życia małżeńsko-rodzinnego. Odgrywają one znaczącą rolę w kształtowaniu więzi, także i trwałości małżeństwa. Specjaliści powyższych zagadnień wyróżniają w małżeństwie trzy okresy o odmiennej sytuacji zewnętrznej jak również wewnętrznej:

- a. okres przed pojawieniem się dziecka;
- b. okres małżeństwa z dzieckiem lub z dziećmi;
- c. okres małżeństwa bez dzieci²⁰.

Każdy z wyżej wymienionych okresów wymaga uczenia się nowych ról przez członków rodziny. W pierwszym okresie młodzi ludzie uczą się jak być małżonkami, w drugim przyswajają sobie rolę rodziców, w trzecim oprócz ról małżeńskich uczą się roli teściów i dziadków. Wspomniane role zostaną poniżej omówione.

¹⁷ KDK 48, 49.

¹⁸ *Obrzędy sakramentu małżeństwa*, Katowice 1974, s. 9 nn; *Druga Instrukcja Episkopatu Polski*. W: *Teologia małżeństwa i rodziny*, s. 267.

¹⁹ P. Poręba, *Centralne problemy współczesnej rodziny katolickiej*, *Homo Dei* 1972 nr 3, s. 171—179; A. Wielowieyski, *Małżeństwa potrzebują księży*, *Więź* 1971, nr 7—8, s. 103—113.

²⁰ M. Ziemska, *Rodzina a osobowość*, Warszawa 1975, s. 43—115; A. Dodziuk-Lityńska, D. Markowska, *Współczesna rodzina w Polsce*, Warszawa 1975, s. 118—127; A. Dodziuk-Lityńska, *Fazy cyklu życia małżeńskiego*, *Problemy Rodziny* 1975 nr 2, s. 22 nn; L. Dyczewski, *Rodzina polska i kierunki jej przemian*, Warszawa 1981, s. 81—108.

1. OKRES PRZED POJAWIENIEM SIĘ DZIECKA

Kapłan-duszpasterz w spotkaniu z młodymi małżonkami powinien podkreślić ważność tego okresu dla kształtowania się małżeństwa. Wprawdzie jest on bardzo krótki, nie oznacza to, że jest mniej ważny niż następne. Od tego okresu, jak małżonkowie odpowiedzą sobie na wzajemne oczekiwania, jak „dopasują się” do siebie, jak zaplanują wspólne życie i dokonają podziału ról, uzależniony będzie rozwój i poczucie szczęścia, zwarłość ich małżeństwa lub jego zanik²¹.

Jedność małżeństwa i osiągnięcie w nim zadowolenia uzależnione jest od wzajemnego przystosowania się małżonków. Należy pamiętać, że przystosowanie jest procesem ciągłym i trwającym tak długo jak trwa związek małżeński²².

W omawianej fazie powinna nastąpić całkowita akceptacja partnera jako:

- typu psychicznego męskiego lub kobiecego (i związanego z nim stylu ubioru, sposobu życia itd.),
- towarzysza życia dzielącego troski i radości, darzącego uznaniem, służącego radą i pomocą,
- osoby wykonywującej swój zawód i biorącej udział w utrzymaniu domu,
- partnera seksualnego,
- ojca lub matki wspólnie posiadanych dzieci,
- gospodarza lub gospodyni domu,
- partnera w spędzeniu wolnego czasu i w życiu towarzyskim²³,
- osoby religijnej kształtującej się i rozwijającej.

Do całkowitej akceptacji partnera może prowadzić miłość dojrzała, aktywna i bezinteresowna, która jest odpowiedzialna za wspólne życie, za los dziecka. Taka miłość wyrasta na podłożu zaspokajanych potrzeb psychicznych i społecznych. Podkreśla to S. Garczyński: „sympatia lub miłość powstaje trwa lub zanika (czy tylko faluje) zależnie od tego, w jakim stopniu jej obiekt zaspokaja nasze potrzeby”²⁴.

W fazie pierwszej, chociaż wzajemna troska małżonków o siebie jest duża, więzy emocjonalne silne, panuje między nimi wzajemne zabieganie o siebie celem podobania się współmałżonkowi, to jednak i w tym okresie małżeństwo nie jest wolne od sytuacji konfliktowych i napięć. Sytuacje te wywoływane są m.in. rozczarowaniem wynikającym z rozbieżności pomiędzy oczekiwaniami w stosunku do współmałżonka i małżeń-

²¹ L. Dyczewski, jw. s. 84.

²² M. Ziemska, jw. s. 73 nn.

²³ Tamże, *Postawy rodzicielskie*, s. 97.

²⁴ S. Garczyński, *Potrzeby psychiczne, niedosyt, zaspokojenie*, Warszawa 1972, s. 156.

stwa a rzeczywistością, trudnościami materialnymi, ingerencją rodziców jednego z małżonków, odmiennością wartości i wzorów zachowań rodzin macierzystych²⁵.

Młodzi małżonkowie muszą dopasować się do siebie, wypracować wspólny styl życia, umiejętność wspólnego rozwiązywania problemów i trudności. Wprawdzie rzeczywistość małżeńsko-rodzinną buduje się w zasadzie we dwoje, to jednak postawy małżonków kształtują się pod wpływem rodziny, pochodzenia, kręgów znajomych, przeczytanej lektury, środków masowego przekazu oraz zaobserwowanego stylu życia innych małżonków. Wartości i wzory zachowań zdobyte czy wyniesione z własnego domu rodzinnego wywierają wpływ w nowopowstałym małżeństwie²⁶. Małżonkowie zatem muszą stale konfrontować swój punkt widzenia i uzgadniać go z drugą osobą, szukać wciąż wzajemnego porozumienia. Tak postępując mogą osiągnąć w domu zgodny i sprawiedliwy podział obowiązków oraz uformować właściwe postawy wobec siebie.

Problem wzajemnego przystosowania partnerów w małżeństwie jest bardzo ważnym zagadnieniem. M. Ziemska²⁷ podaje różne jego formy i skutki dla rzeczywistości małżeńsko-rodzinnnej:

a. małżonkowie najpierw starają się poznać wzory i sposoby zachowania uznawane przez drugiego współmałżonka (oraz przez jego rodzinę), ale ich nie aprobuje i gdy mogą odrzucają te nowe dla siebie wzory i systemy wartości, a utrzymują dawne. Ten rodzaj zachowania jest najbardziej powierzchowny i nie prowadzi do dobrego przygotowania i budowania trwałej więzi w małżeństwie i w rodzinie;

b. małżonkowie tolerują swoje sposoby zachowań i systemy wartości, uznając ich równorzędność. Ten typ przystosowania prowadzi do życia obok siebie, a nie razem i nie sprzyja wytworzeniu się silnej więzi między małżonkami;

c. jedno ze współmałżonków rezygnuje całkowicie z dotychczasowych wzorów rodzinnych i przyjmuje je od drugiego. Pozytywny wydźwięk tego rodzaju postępowania jest wtedy, gdy wartości i wzory zachowań u jednego ze współmałżonków były negatywne i zostały przez niego odrzucone;

d. współmałżonkowie wzajemnie przyjmują od siebie pewne nowe sposoby zachowań i systemy wartości. Ten rodzaj przystosowania, w największym stopniu sprzyja wytworzeniu silnej i trwałej więzi małżeńskiej.

---

²⁵ J. Suwart, *Konflikty małżeńskie w świetle badań socjologicznych*, Problemy Rodziny 1967 nr 2, s. 8—16; P. Poręba, *Jedność, spójność i trwałość struktury rodzinnej w procesie wychowawczym dziecka*, Studia Warmińskie 5: 1968, s. 529—583; J. Krucina, *Rodzina jako społeczność uświęcająca*. W: Ewangelizacja, Wrocław 1980, s. 164.

²⁶ M. Ziemska, *Postawy rodzicielskie*, s. 101 nn.

²⁷ Taż, *Rodzina a osobowość*, s. 75.

Właściwe przystosowanie małżonków do siebie umożliwia im dokonanie podziału obowiązków domowych, jak również przyczynia się do tworzenia rodzinnej kultury.

Każda rodzina tworzy swój „mikroświat”, który zawiera inny rodzaj zachowań takich jak: pożegnania i przywitania poranne, powroty z pracy lub ze szkoły, urządzenie mieszkania, przygotowywanie posiłków, przyjmowanie gości, spędzanie czasu wolnego, korzystanie ze środków masowego przekazu czy też instytucji kulturalnych.

Różnice między rodzinami zachodzą również w sposobie spędzania świąt, przeżywania uroczystości rodzinnych oraz odwiedzania krewnych czy składania wizyt przyjacielom. To wszystko tworzy właściwy klimat dla konkretnego życia małżeńsko-rodzinnego, tworzy jego swoistą kulturę. Wypracowanie nowej, odrębnej kultury życia rodzinnego odbywa się w procesie wzajemnego dostosowywania się, który polega na pewnych obustronnych ustępstwach i poszanowaniu wartości, norm i wzorów zachowań współmałżonka.

2. NARODZINY DZIECKA I KSZTAŁTOWANIE RÓL RODZICIELSKICH

Momentem przejścia z fazy pierwszej małżeństwa do drugiej jest poczęcie i zrodzenie dziecka. Stanowi ono dla małżonków nową próbę. Małżonkowie przygotowują się do podjęcia nowych ról matki i ojca. Każdy początek pełnienia nowych ról społecznych bywa trudny i wymaga przygotowania.

Kapłan-duszpasterz może również w tym okresie służyć informacją i radą. Zwróci uwagę przede wszystkim małżonkom na nowy od Boga dar życia i na odpowiedzialność za niego.

Naturalną okazję do przygotowania ról rodzicielskich stanowi okres ciąży. Przyszli rodzice w myślach i planach stopniowo przygotowują się do zmiany, jaka ma nastąpić w ich życiu. Przygotowują się sami duchowo i wychowawczo, jak również przygotowują swoje otoczenie, w którym żyją, bliższą i dalszą rodzinę, a także przyjaciół²⁸.

Rozwijające się nowe życie w łonie matki wymaga wielkiej troski również ze strony męża. Życzliwość i zainteresowanie się ciążą oraz zdrowiem żony, oszczędzanie jej zmartwień swoją postawą, jak również zapewnienie lekarskiej pomocy, wszystko to wpływa na proces prawidłowego rozwoju płodu. Wszelkie napięcia emocjonalne, zmartwienia, sytuacje konfliktowe działają nie tylko na system nerwowy matki ciężarnej, ale i na płód, a czasem bywają przyczyną jego poronienia²⁹.

²⁸ Zob. P. Poręba, *Z pomocą duszpasterską młodym małżeństwom*, s. 20—28; tenże, *Opieka duszpasterska nad matką brzemienną*, Ateneum Kapłańskie 1974, z. 3, s. 439—463.

²⁹ Por. W. Fijałkowski, *Wpływ stanów emocjonalnych w ciąży na rozwój*

Jeśli w kręgu uwagi znajdują się wyżej poruszone problemy, to zrozumiała będzie potrzeba zaangażowania się męża w proces przeżywania ciąży przez żonę. Powinna ona być wyakcentowana przez kapłana zarówno w czasie konferencji dla narzeczonych i małżonków jak również podczas nauk rekolekcyjnych³⁰. Już w okresie ciąży zaczynają się kształtować postawy rodziców wobec przyszłego dziecka. Jeżeli ono jest planowane i oczekiwane, to ciąża jest przyjęta, a stosunek rodziców do mającego narodzić się dziecka cechuje radość. Bywa jednak, że nie zawsze ciąża jest planowana, wówczas dziecko nie jest oczekiwane z radością zarówno przez matkę jak i przez ojca. Rodzi się wtedy u rodziców postawa dystansu do dziecka. Może ona po urodzeniu dziecka przejawiać się w postawie jawnie odtrącającej — rodzice oddają je do domu dziecka, na wychowanie do dziadków, a jeżeli pozostawiają w domu, to nie znajdują dla niego czasu. Stąd też tak ważną sprawą w oddziaływaniu duszpasterskim jest uświadomienie młodzieży i małżonkom planowania poczęcia dziecka³¹.

Wraz z pojawieniem się dziecka, małżonkowie muszą uczyć się nowych ról matki i ojca oraz umiejętnie łączyć nowe role z dotychczas pełnionymi. Przyjęcie przez męża roli ojca jest o wiele trudniejsze niż przyjęcie przez żonę roli matki. Wynika to stąd, że kobieta przez ciążę i urodzenie dziecka jest biologicznie i psychicznie z nim bardziej związana. Ważną jest więc sprawą czynne włączenie się męża-ojca w sprawy pielęgnacji i opieki nad dzieckiem, jak również w prowadzenie gospodarstwa domowego. Czynny udział w życiu domowym ojca ważny jest z kilku względów:

- a. praca, która jest w domu winna być rozłożona i nie powinna spoczywać tylko i wyłącznie na żonie-matce;
- b. podział pracy i wykonywanie jej pozwala lepiej zrozumieć żonę i stwarza dodatkową sposobność do nawiązania z nią więzi;
- c. mąż-ojciec włączając się od początku urodzenia dziecka w pielęgnację i zajęcia domowe ma łatwiejszą możliwość przetrwania okresu, jakim bywają pierwsze tygodnie czy miesiące po urodzeniu dziecka. Żona-matka z konieczności interesuje się niemowlęciem, mąż natomiast może się czuć niepotrzebny, a czasem doznawać uczucia jakby dziecko odebrało mu żonę;
- d. kontakt ojca z dzieckiem od początku sprzyja wytworzeniu się w

---

dziecka, *Twoje Dziecko* 1970 z. 12, s. 10; tenże, *Czynniki emocjonalne wpływające na przebieg ciąży*, *Twoje Dziecko* 1972, z. 4, s. 10.

³⁰ Poręba, *Opieka duszpasterska nad matką brzemienną*, s. 456; W. Fijałkowski, *Miłość w spotkaniu płci*, Warszawa 1977, s. 89.

³¹ Poręba, *Z pomocą duszpasterską młodym małżeństwom*, s. 27; tenże, *Opieka duszpasterska nad matką brzemienną*, s. 457.

nim głębokiej więzi uczuciowej, która jest potrzebna dziecku do harmonijnego rozwoju³².

Obecność dziecka w rodzinie wymaga od rodziców zabezpieczenia mu przyszłości pod względem materialnym i opiekuńczym. Względ materialny małżeństwa i rodziny skłania matki do kontynuowania pracy zawodowej, z czego wynika problem zorganizowania opieki nad dzieckiem w czasie nieobecności rodziców. Mała ilość instytucji opieki nad dzieckiem nie może sprostać zapotrzebowaniom istniejącym w naszym społeczeństwie. Stąd też dla większości dzieci rodzice muszą organizować opiekę we własnym zakresie. W tym trudnym zadaniu wielu rodzicom posiadającym dzieci przychodzą z pomocą teściowie-dziadkowie³³.

Ważną sprawą dla rodziców drugiej fazy małżeństwa jest problem mieszkaniowy. Ciasnota mieszkaniowa, brak podstawowych urządzeń sanitarnych niekorzystnie wpływają na ich relację wobec siebie i dziecka. Są częstym powodem nadmiernego zmęczenia, które w rezultacie staje się przyczyną napięć i konfliktów małżeńskich oraz wywołuje u nich lęk przed posiadaniem następnego dziecka³⁴.

Mając na uwadze powyższe zagadnienia drugiej fazy życia małżeńskiego kapłan-duszpasterz w swojej pracy musi je uwzględnić i przygotować małżonków do zetknięcia się z tymi problemami oraz wskazać na pozytywne kierunki wyjścia.

3. OKRES MAŁŻEŃSTWA BEZ DZIECI

W trzecim okresie życia małżeńskiego rola kapłana-duszpasterza nie jest mniejsza w porównaniu z poprzednimi okresami. Wiąże się to z nowymi problemami i sytuacjami, jakie niesie ze sobą życie małżeńskie. Wraz z usamodzielnieniem się dzieci małżeństwo wkracza w nowy etap życia. Jest to czas, w którym z jednej strony zdrowie wymaga większej uwagi, osoby posiadają więcej czasu na własne zainteresowania, życie kulturalne i towarzyskie, a z drugiej w tym okresie odczuwają w sposób przykry usamodzielnienie się dziecka, które zawiera małżeństwo i zakłada nową rodzinę³⁵.

---

³² Ziemska, *Rodzina a osobowość*, s. 81—88; Dyczewski, *Rodzina Polska*, s. 91—96; Poręba, *Psychologiczne uwarunkowania życia rodzinnego*, s. 26 nn; K. Pospieszyl, *Ojciec a rozwój dziecka*, Warszawa 1980, s. 89—165.

³³ Z. Dach, *Spoleczne skutki aktywizacji zawodowej kobiet*, *Problemy Rodziny* 1975 nr 1, s. 29—36; Cz. Czapow, *Rodzina a wychowanie*, Warszawa 1968, s. 235—237; L. Dyczewski, *Więź pokoleń w rodzinie*, Warszawa 1976, s. 75—79.

³⁴ A. Andrzejewski, W. Czereda, *Mieszkanie i polityka mieszkaniowa w polityce ludnościowej*. W: *Polityka ludnościowa. Współczesne problemy*, Warszawa 1973, s. 151—153.

³⁵ Ziemska, *Rodzina a osobowość*, s. 102; Dyczewski, *Rodzina Polska*,

W tej nowej rzeczywistości, wspólne życie małżeńskie wymaga zwrócenia uwagi na kulturę współżycia. Jest to tym bardziej ważne, że w tym okresie mogą się ujawnić różne żale i pretensje narosłe w ciągu lat wzajemnego przebywania ze sobą. Stąd też doniosłą sprawą jest pielęgnacja uczuć, dbałość o kulturę odnoszenia się do siebie, liczenie się z partnerem i okazywanie mu, że jest osobą potrzebną. W kształtowaniu takiej postawy małżonków wobec siebie pomoże życzliwość, naturalność i elastyczność w zachowaniu, jak również umiejętność opanowania i wyrzeczenia. To z kolei prowadzi do wzajemnego zrozumienia, które jest przyczyną wytworzenia się przyjaźni, co powoduje, że mimo wielu lat wspólnego życia małżonkowie są ciągle i na nowo dla siebie atrakcyjni³⁶.

Niebezpiecznym dla małżeństwa jest życie obok siebie z przyzwyczajenia, przy jednoczesnym braku wzajemnego uczuciowego zainteresowania oraz brak odpowiedzialności za indywidualny rozwój partnera³⁷.

Okres po usamodzielnieniu się dzieci, opuszczeniu przez nie rodziny macierzystej, łączy się z uczeniem nowych ról rodzinnych i społecznych: roli teściowej, teścia, małżonków bez dzieci, babci, dziadka, emeryta, emerytki, a w końcu wdowy i wdowca. Te nowe role, które mają w życiu pełnić, stanowią dla nich próbę. Rola teściów wiąże się z przyjęciem do rodziny nowej osoby, a wraz z nią jej „rodziny” nie tylko w sensie fizycznym, ale również kulturowym, co stanowi wielką trudność. Wymaga to od osób starszych postawy pełnej szacunku, tolerancji i wyrozumiałości dla osoby, z którą wiąże się ich dziecko. W tej sytuacji powinni młodym małżonkom udzielić delikatnie pomocy, by czuli się autorami początków swego samodzielnego życia i brali za nie pełną odpowiedzialność. Ingerencja w życie młodych małżonków przez teściów może utrudnić współżycie, a nawet je zniszczyć³⁸.

Rodzice stają się dziadkami przez narodzenie się wnuków. Od tego momentu spoczywa na nich nowe zadanie uczenia się roli babci i dziadka. Opieka i wychowanie wnuków przez dziadków powinny mieć charakter wspomagający i uzupełniający, a nie stały³⁹. Rola dziadków w wychowaniu wnuków umożliwia najmłodszemu pokoleniu kontakt z przeszłością. Oni bowiem tworzą historię i tradycje rodzinne oraz troszczą się o ich przekazywanie⁴⁰.

---

s. 101. K. Wiśniewska-Roszkowska, *Druga młodość małżonków*. W: *Miłość, małżeństwo, rodzina*, Kraków 1978, s. 491—508.

³⁶ Ziemska, jw. s. 103.

³⁷ Taż, *Rodzina a osobowość*, s. 104.

³⁸ Tamże, s. 106 nn; Czapow, *Rodzina a wychowanie*, s. 290 nn.

³⁹ L. Dyczewski, *Rodzice jako dziadkowie*. W: *Miłość, małżeństwo, rodzina*, s. 509—534; Czapow, jw. 235 nn; P. i J. Chauchard, *Starzec się we dwoje*, Warszawa 1977, s. 128 nn.

⁴⁰ Por. J. Szacki, *Tradycja i współczesność*, Warszawa 1973, s. 17 nn.

Z okresem małżeństwa emeryckiego wiąże się problem śmierci. Śmierć jednego z współmałżonków powoduje wstrząs w przeżyciach drugiego współmałżonka. Wymaga równocześnie przeorganizowania dotychczasowego stylu życia w różnych dziedzinach i na różnych płaszczyznach. Wdowiec czy wdowa rozpoczyna samodzielne, ale samotne życie. Osoba owdowiła buntuje się przeciw osamotnieniu. Jeżeli chce wyjść z sytuacji depresyjnej, musi sama pokonać żal przez cierpienie, pogodzić się z zmiennością nowej powstałej rzeczywistości. Odejście jednego z rodziców-dziadków stanowi nie tylko głębokie przeżycie dla dzieci, ale i dla wnuków. Taka sytuacja może być pierwszym zetknięciem się małego dziecka z faktem śmierci, a w późniejszym życiu przyczynić się do refleksji na temat istoty sensu życia i hierarchii wartości ⁴¹.

III. POMOC KAPŁANA-DUSZPASTERZA W REALIZACJI ZADAŃ RODZINY

Sprawą ważną jest przygotowanie osób do małżeństwa oraz oddziaływanie kapłana-duszpasterza na małżeństwo we wszystkich trzech jego wspomnianych fazach. W świetle tych zagadnień staje się nie mniej ważny wpływ i współpraca duszpasterska kapłana z rodziną, w celu usprawnienia jej funkcji wychowawczej, aby rodziców przygotować na dobrych wychowawców ⁴².

Deklaracja o Wychowaniu Chrześcijańskim w nr 3 stwierdza, że „rodzice, ponieważ dali życie dzieciom, w najwyższym stopniu są obowiązani do wychowania potomstwa i dlatego muszą być uznani za pierwszych i głównych jego wychowawców”.

Stąd też zadanie kapłana-duszpasterza polega na okazaniu rodzicom duchowej pomocy w ich wewnętrznym ukształtowaniu i ubogaceniu, w zdobywaniu wiedzy pedagogicznej, psychologicznej, a przede wszystkim religijnej. Pomoc ta również rozszerza się na organizowanie poradnictwa rodzinnego.

1. POMOC W DUCHOWYM ROZWOJU MAŁŻEŃSTW

Duszpasterz, chcąc pomagać małżonkom-rodzicom w ich rozwoju duchowym, musi zwrócić uwagę, że małżonkowie mają dążyć do doskonałości

---

⁴¹ Ziemska, *Rodzina a osobowość*, s. 111 nn; Chauchard, *iw.* s. 177 nn.

⁴² Poręba, *Psychologiczne uwarunkowania życia rodzinnego*, s. 127; tenże, *Pedagogizacja rodziców*, *Studia Warmińskie* 6; 1969, s. 422—486; J. Korycki, *Współdziałanie kapłana z rodziną w zakresie wychowania chrześcijańskiego*, *Communio* 1981 nr 1, s. 97—108; T. Kukołowicz, *Wychowanie w rodzinie*. W: *Ewangelizacja*, Wrocław 1980, s. 177—193.

we dwoje⁴³. Podstawę dążenia chrześcijańskich małżeństw do doskonałości stanowi sakrament małżeństwa, który sprawia:

- a. pomnożenie łaski uświęcającej;
- b. daje specjalną łaskę sakramentalną do należytego wypełnienia obowiązków stanu małżeńskiego;
- c. daje prawo do łask uczynkowych⁴⁴.

Przez przyjęty sakrament włączają małżonkowie swoją ludzką miłość w miłość Chrystusa, która jest miłością uświęcającą. Dlatego ich miłość nabiera także mocy uświęcającej. Jej siła uświęcania polega na niesieniu sobie wzajemnej pomocy, w pracy nad własnymi wadami, a również w rozwijaniu tak dobra przyrodzonego jak i nadprzyrodzonego. Każdy z małżonków jest odpowiedzialny za pomoc w rozwoju życia duchowego współmałżonka. Pomoc może być okazywana na drodze przykładu, modlitwy, poświęcenia w razie potrzeby i upominania⁴⁵.

Rozwojowi duchowemu małżonków pomaga pielęgnowanie cnót teologicznych takich, jak: wiara, nadzieja, miłość oraz cnót moralnych.

Wiara pomaga spojrzeć na małżeństwo i odczytać jego nie tylko wymiar i cel ziemski, ale również łagodnie przeżyć przykre doświadczenia, których w małżeństwie nie brakuje.

Nadzieja natomiast doprowadza do pełnego zaufania i wewnętrznego pokoju. Szczególnie potrzebna ona jest w procesie wychowania dzieci, gdzie efekt zabiegów wychowawczych jest zawsze wielką niewiadomą.

Miłość małżeńska jako cnota boska usprawnia małżonków do kochania się w sposób nadprzyrodzony, tzn. aby kochać to, co Bóg kocha i w ten sposób, jak Bóg kocha⁴⁶.

Oprócz pielęgnowania cnót teologicznych w rozwoju duchowym należy zwrócić uwagę przede wszystkim na wzajemną miłość, gdyż ona jest początkiem i celem życia rodzinnego, wpływając na doskonałe wypełnienie obowiązków tak rodzinnych, jak i zawodowych. Rozwój i pogłębienie cnót rodzinnych sprzyja życiu duchowemu każdego z członków wspólnoty małżeńsko-rodzinnej. Do cnót rodzinnych można zaliczyć: roztropność, cierpliwość, wspaniałomyślność, łagodność, uprzejmość, takt i umiarkowanie w ocenach⁴⁷.

---

⁴³ K. Majdański, *Teologia małżeństwa i rodziny w nauce Vaticanum II*, Ateneum Kapłańskie 1970 z. 1, s. 5.

⁴⁴ E. Weron, *Teologia życia wewnętrznego ludzi świeckich*, Poznań—Warszawa 1980, s. 108.

⁴⁵ F. Adamski, *Duchowość życia małżeńsko-rodzinnego*. W: *Miłość, małżeństwo, rodzina*, s. 185; J. Bieda, *Sakramentalne obdarowanie*. W: *Sakramenty Kościoła posoborowego*, Kraków 1970, s. 238—240.

⁴⁶ Adamski, jw. s. 187 nn; J. Kłys, *Małżeństwo drogą do świętości*. W: *Miłość, małżeństwo, rodzina*, s. 139—182.

⁴⁷ Por. Adamski, jw. s. 194 nn.

Zasadniczą płaszczyzną w rozwoju duchowym małżonków jest, jak już wspomniano, modlitwa i życie sakramentalne.

Przez modlitwę małżonkowie pragną podporządkować wolę własną woli Bożej, pragną uzyskać potrzebne im łaski i pomoc, by wykonać to, czego Bóg chce i jak chce. Rozmowa modlitewna zbliża małżonków do Boga i nawzajem do siebie. Ma ona jeszcze większe znaczenie, gdy podejmowana jest przez całą rodzinę.

Dalszą pomoc w rozwijaniu duchowości małżonków i rodziny stanowi życie sakramentalne. Dzięki łasce sakramentalnej małżeństwo nabiera znaczenia nadprzyrodzonego. Przez uczestnictwo w sakramentach wiązuje się osobista i wewnętrzna więź z Bogiem, która nie może pozostać bez wpływu na pogłębienie życia duchowego⁴⁸.

Ponadto w obecnej dobie do rozwoju życia duchowego małżonków-rodziców przyczynia się tworzenie i rozwój małych wspólnot rodzinnych. W nich może dokonać się wymiana posiadanych wartości oraz współpraca w zakresie pogłębienia światopoglądu chrześcijańskiego i życia wewnętrznego⁴⁹.

2. POMOC W USPRAWNIANIU FUNKCJI WYCHOWAWCZEJ

Sobór Watykański II w DWCH podkreśla, że rodzice są głównymi wychowawcami swoich dzieci. Jako główni wychowawcy są wyposażeni w pewnego rodzaju predyspozycje wychowawcze, które jednak nie zawsze wystarczają do pełnego, wszechstronnego wychowania dzieci. Oprócz tego konieczna jest im pewna wiedza, umiejętności wychowawcze, jak również doświadczenie. Do dobrego wychowania potrzebna jest także pomoc innych osób, instytucji, a gdy chodzi o wychowanie religijne pomoc kapłana-duszpasterza.

W dalszych rozważaniach będą omówione niektóre zagadnienia związane z kształceniem pedagogicznym rodziców. W ramach pedagogicznej współpracy z rodzicami kapłan-duszpasterz ma zwrócić uwagę na zagadnienia dotyczące dziecka i rodziców. Wśród zagadnień odnoszących się do dziecka powinien uwzględnić:

a. znajomość rozwoju psychologicznego dziecka⁵⁰.

---

⁴⁸ Kłys, jw. s. 139 nn; A. Wielowieyski, *Drogi rozwoju duchowego w życiu rodzinnym*. W: Miłość, małżeństwo, rodzina, s. 218 nn; J. Salij, *Małżeństwo chrześcijan jako udział w Paschalnym Misterium Chrystusa*, *Ateneum Kapłańskie* 1970 z. 1, s. 29—45; K. Majdański, *Wspólnota życia i miłości*, Poznań—Warszawa 1983, s. 147 nn.

⁴⁹ Por. J. Laskowski, *Powstanie i rozwój Eqipes Notre-Dame*, *Chrześcijanin w świecie* 1973 nr 4, s. 38—43; Korycki, *Współdziałanie kapłana z rodziną w zakresie wychowania chrześcijańskiego*, s. 97 nn.

⁵⁰ M. Żebrowska, *Psychologia rozwojowa*, Warszawa 1972; M. Jacuńska, *Wychowanie małego dziecka*. W: *Rodzina i dziecko*, pod red. M. Ziemskiej, Warszawa 1979, s. 349—374.

Znajomość rozwoju dziecka dotyczy umiejętności prawidłowego rozpoznania jego wzrostu w poszczególnych okresach życia oraz pozwala rozpoznać rodzicom ewentualne zaburzenia w jego rozwoju, a w razie potrzeby zasięgnąć porad specjalistów.

b. zainteresowania⁵¹.

Oprócz znajomości rozwoju, ważną sprawą w kształtowaniu osobowości dziecka jest zdolność rozpoznania zainteresowań dziecka, właściwych dla poszczególnych faz rozwojowych. Każda faza rozwoju wykazuje właściwe sobie cechy psychiczne oraz specyficzne zainteresowania.

c. potrzeby dziecka⁵².

Jednym z istotnych zadań rodziców jest zaspokojenie podstawowych potrzeb psychicznych dziecka. Niezaspokojone potrzeby mogą prowadzić dziecko do ujemnych napięć uczuciowych (frustracja: agresja, apatia), co z kolei powoduje zahamowanie normalnego rozwoju osobowości dziecka. Do najważniejszych potrzeb dziecka należą: potrzeba miłości, bezpieczeństwa, uznania, aktywności.

d. znajomość temperamentu dziecka⁵³.

Dla prawidłowego wychowania dziecka należy poznać jego temperament. Znajomość temperamentu w procesie wychowawczym pozwala na zastosowanie odpowiednich metod wychowania. Temperament człowieka jest składnikiem strukturalnym jego indywidualności, stąd też wszystkie zabiegi wychowawcze muszą mieć charakter indywidualny.

Oprócz problematyki związanej z dzieckiem, w kształceniu pedagogicznym rodziców należy uwzględnić informacje o rodzicach. Dotyczą one takich spraw jak: znajomość cech osobowościowych rodziców oraz postaw wychowawczych rodziców wobec dziecka. Znajomość prawidłowych postaw rodzicielskich jest także w dużym stopniu gwarantem prawidłowego rozwoju dziecka.

Do właściwych postaw rodzicielskich należy:

a. akceptacja dziecka, czyli przyjęcie go takim, jakim ono jest. Zaakceptowanie dziecka przez rodziców daje mu poczucie bezpieczeństwa i zadowolenie z życia;

b. współdziałanie z dzieckiem, które polega na pozytywnym zaangażowaniu i zainteresowaniu rodziców zabawą i pracą dziecka. Ta postawa daje dziecku możliwość wymiany zdań, uwag na interesujące go zagadnienia;

---

⁵¹ Por. Poręba, *Pedagogizacja rodziców*, s. 425 nn.

⁵² Poręba, jw., s. 429—432; Ziemska, *Postawy rodzicielskie*, s. 26 nn; Z. Zaborowski, *Rodzina jako grupa społeczno-wychowawcza*, Warszawa 1980, s. 109—113; M. Gueneau, *Zawód, Rodzice*, Warszawa 1978, s. 104 nn.

⁵³ Poręba, jw. s. 432 nn; J. Strelau, *Rola temperamentu w rozwoju psychicznym*, Warszawa 1978.

c. dawanie dziecku właściwej dla jego wieku rozumnej swobody, co umożliwia mu kształtowanie samodzielności;

d. uznanie praw dziecka w rodzinie, jako równych bez przeceniania i niedoceniań jego roli. Przez nią wypracowuje się w dziecku poczucie odpowiedzialności⁵⁴.

Obok postaw pozytywnych występują u rodziców postawy negatywne, które wpływają ujemnie na wychowanie. Do nich należy:

a. postawa obojętna w stosunku do dziecka. Polega ona na braku zainteresowania się dzieckiem ze strony rodziców;

b. postawa unikająca i odtrącająca. Jest to negatywne ustosunkowanie się do istnienia dziecka;

c. postawa nadmiernie chroniąca, gdy dziecko jest otaczane nadmierną opieką. Niszczy ona wszelką samodzielność dziecka;

d. postawa rygorystyczna, nadmiernie wymagająca. Polega na nie-liczeniu się z możliwościami realnymi dziecka. Postawa ta nagina dziecko do wytwarzanych przez rodziców wzorów, planów i marzeń⁵⁵.

Pomoc duszpasterska w kształtowaniu się funkcji wychowawczej rodziców ma zaznaczyć się szczególnie w wychowaniu religijnym dzieci. Współczesna rodzina polska w zakresie wychowania religijnego bardzo często się dyspensuje, przerzucając obowiązki kształcenia religijnego na katechetów. Dlatego należy często podkreślać, że nie kto inny, ale sami rodzice są głównymi wychowawcami. Stąd nikt inny nie może zastąpić ich w tym. Religijne wychowanie dziecka nie tylko leży w kompetencji rodziców czy rodziny, ale należy do jej największych obowiązków (DWCH 7).

W wychowaniu religijnym dąży się do trwałego zespolenia z Bogiem. Dokonuje się ono przez głębsze poznanie Boga i kształtowanie w świadomości dziecka obrazu Boga kochającego, dającego poczucie bezpieczeństwa, a następnie wyrobienia w nim postaw wyrażających tę świadomość w postępowaniu.

Często zdarza się, że rodzice nie są dostatecznie przygotowani do religijnego wychowywania swoich dzieci. Stąd istnieje potrzeba, aby duszpasterz ukazał rodzicom, jak mają zaangażować się w kształtowanie głębszego życia religijnego, prawidłowych postaw religijnych oraz dojrzałej chrześcijańskiej osobowości. Postulaty powyższe rodzice mogą realizować w następujący sposób: najpierw przybliżać dziecku Boga jako potężnego

---

⁵⁴ Ziemska, *Postawy rodzicielskie*, s. 57 nn; Poręba, *Psychologiczne uwarunkowania życia rodzinnego*, s. 83 nn; J. Raczek, *Stosunki interpersonalne w rodzinie i ich wpływ na dziecko w wieku przedszkolnym*, Lublin 1974 (mps Archiwum KUL), s. 54.

⁵⁵ Ziemska, *iw.* s. 61; Poręba, *iw.* s. 85 nn.

Stwórcę świata i człowieka, a zarazem dobrego i kochającego Ojca. Taki obraz Boga będzie budzić u dziecka ufność i miłość ku Niemu, ponieważ od ukształtowanego obrazu Boga w dzieciństwie uzależniony będzie z Nim dalszy kontakt.

Innym środkiem religijnego wychowania dziecka jest modlitwa. Przykład modlących się rodziców wprowadza dziecko w systematyczną rozmowę z Bogiem, kształtuje modlitewną postawę dziecka na całe życie. Modlitwa dziecka powinna być prosta. Należy akcentować w niej znaczenie i rozumienie sensu wymawianych słów, a nie zwracać tylko uwagę na poprawne jej wymawianie. Ważnym zadaniem rodziców jest wyrobienie w świadomości dziecka przekonania, że modlitwa jest spotkaniem z Bogiem, wyrazem naszej łączności i miłości wobec Niego, a nie szukanie tylko i wyłącznie pomocy⁵⁶.

Duszpasterz w niesieniu pomocy wychowawczej będzie starał się ukazać rodzicom, jak należy wprowadzić dziecko w liturgię Kościoła. Zwróci uwagę, że dokonuje się to przez sakrament chrztu, wspólną modlitwę rodzinną, czytanie Pisma św., jak również przez zaangażowane przeżywanie liturgicznego roku kościelnego. Ośrodkiem życia liturgicznego jest ofiara Mszy św. i sakramenty św. Dlatego pouczy rodziców, w jaki sposób mogą wprowadzić dzieci do uczestniczenia w Ofierze Chrystusa, a dokona tego przez wyjaśnienie, czym jest Msza św., na czym ona polega i jakie jest jej znaczenie. Dziecko powinno być również wprowadzone w sakramenty św., szczególnie takie, jak spowiedź i Komunia św. Najlepiej zostanie ono wprowadzone przez osobisty przykład rodziców, uczestniczących we Mszy św. i komunikujących⁵⁷.

W religijnym wychowaniu dziecka w rodzinie ważną jest sprawą ukształtowanie światopoglądu chrześcijańskiego. Duszpasterz pouczy rodziców o istocie światopoglądu chrześcijańskiego i sposobach jego kształtowania. Wyjaśni, że światopogląd chrześcijański wiąże się z wiarą Chrystusa przez postawę myślową wobec świata i człowieka oraz postawę społeczno-moralną. Kształtuje się go przez przekazywanie prawd wiary chrześcijańskiej i ukazywanie ich w świetle powstawania świata, powo-

---

⁵⁶ Por. P. Poręba, *Wychowanie religijne*. W: *Miłość, małżeństwo, rodzina*, s. 416 nn; tenże, *Problemy rodziny katolickiej*, *Homo Dei* 1972 nr 2, s. 180 nn; S. Wilkanowicz, *Życie religijne rodziny*. W: *Miłość, małżeństwo, rodzina*, s. 438; M. Leist, *Pierwsze kroki ku Bogu*, Warszawa 1979; T. Ryłko, *Powołanie do wspólnoty*, Warszawa—Poznań 1985, s. 115 nn.

⁵⁷ KL nr 6; M. Tomasiak, *Współpraca rodziców z katechetą w przygotowaniu dzieci do pierwszej Komunii św.*, *Katecheta* 1976 nr 4, s. 166—171; Wilkanowicz, jw. s. 440; Poręba, jw. s. 419 nn; W. Gasidło, *Rok liturgiczny w rodzinie*. W: *Nasza rodzina*, Kraków 1980 z. 4, s. 3—12; M. Malinowska, *Rok liturgiczny i liturgia domowa jako źródło katechezy domowej*. W: *Nasza rodzina*, s. 33—41; Ryłko, jw. s. 132 nn.

łania do istnienia człowieka, jego odkupienie, zbawienie i sens życia ludzkiego⁵⁸.

Ponadto należy dodać, że do pełnego wychowania religijnego w rodzinie jest potrzebna współpraca rodziców z punktem katechetycznym oraz z parafią⁵⁹.

Rola duszpasterza nie powinna ograniczać się tylko do niesienia rodzicom pomocy w ich rozwoju duchowym czy też w usprawnianiu funkcji wychowawczej, ale również winien on śpieszyć z pomocą w rozwiązywaniu problemów powstałych w małżeństwie i w rodzinie. Niejednokrotnie trudno będzie sprostać narastającym, trudnym sytuacjom. Dlatego kapłan-duszpasterz w myśl Pierwszej Instrukcji Episkopatu Polski będzie dążył do zorganizowania poradnictwa małżeńsko-rodzinnego.

3. POMOC DUSZPASTERZA NA RZECZ RODZINY PRZEZ PORADNICTWO MAŁŻEŃSKO-RODZINNE

Celem wspomnianego poradnictwa jest pomoc pojęta szeroko w różnych dziedzinach życia małżeńsko-rodzinnego. Pomoc ta powinna uwzględnić nie tylko relacje między małżonkami, ale również relacje między rodzicami a dziećmi, innymi członkami rodziny, a także między osobami postronnymi. W organizowaniu poradnictwa rodzinnego należy być świadomym jego różnicy od innej pomocy indywidualnej. Jednostka poszukująca porady szuka jej nie tylko dla siebie, ale również dla całej grupy. Stąd ważną sprawą w omawianym poradnictwie czy udzielaniu rad będzie dobro tak jednostki jak i grupy⁶⁰.

Należy dodać, że poradnictwo ma być otwarte dla wszystkich szukających pomocy. Potrzebujące osoby w pierwszej kolejności wymagają zainteresowania i porady w rozwiązywaniu ich trudności. Poradnictwo rodzinne ma zatem być nastawione zarówno na poprawę stosunków międzyosobowych w rodzinie jak również na różne kryzysy światopoglądowe i religijno-moralne. Dlatego też powinno ono obejmować kilka płaszczyzn: profilaktykę, wspieranie prawidłowo rozwijających się rodzin, jak również rozwiązywanie różnego rodzaju zaburzeń.

Charakter profilaktyczny poradnictwa wiąże się z wykrywaniem i zahamowaniem pewnych niewłaściwych tendencji wewnątrzrodziny, które

---

⁵⁸ Poręba, jw. s. 481 nn.

⁵⁹ Jan Paweł II, *Adhortacja Apostolska o katechizacji w naszych czasach*, Warszawa 1980 nr 67, 68; Korycká, *Współdziałanie kapłana z rodziną w zakresie wychowania chrześcijańskiego*, s. 103 nn; J. Charytański, *Parafia wspólnotą wiary i życia chrześcijańskiego*. W: *Ewangelizacja*, s. 209—224; H. Święcicka, *Współpraca katechez z rodzicami*. W: *Spojrzenia na współczesną rodzinę w Polsce*, Warszawa 1981, s. 223 nn.

⁶⁰ Ziemska, *Rodzina a osobowość*, s. 179 nn.

są przyczyną przede wszystkim dewiacji w zachowaniu i rozwoju osobowym dziecka, a także rodziców.

Poradnictwo rozwiązując powyższe sprawy wkracza na drugą płaszczyznę swojego działania, jakim jest wspieranie rozwoju życia rodziny. Przedmiotem działalności w tym względzie będzie dążenie do pozytywnego ustawienia członków rodziny we wzajemnym oddziaływaniu na siebie oraz mobilizowanie poszczególnych osób do jeszcze większej harmonii w relacjach międzyosobowych w małej i dużej rodzinie.

Trzecią płaszczyzną działania poradnictwa jest pomoc w rozwiązywaniu trudności i zaburzeń, jakie powstają w rodzinie. W tym wypadku poradnictwo powinno się zainteresować głębszym i wszechstronnym potraktowaniem konfliktów małżeńskich i rodzicielskich⁶¹.

Z powyższych stwierdzeń wynika, że pomoc dla małżeństwa i rodziny wymaga współpracy wielu specjalistów z różnych dziedzin życia, m.in. lekarza, psychologa, socjologa, pedagoga i kapłana. Należy zaznaczyć, że osoby pracujące w poradnictwie oprócz przygotowania zawodowego, powinny posiadać pewną formację psychologiczną, moralną i religijną. Dużą wartość stanowią pracownicy poradni, którzy posiadają własne, pozytywne doświadczenia małżeńsko-rodzinne⁶².

Obok przygotowania specjalistycznego, konieczne jest posiadanie przez pracowników poradni odpowiednich cech osobowościowych. Autorzy analizujący osobowość pracownika poradni, najczęściej wymieniają takie właściwości: posiadanie dojrzałej osobowości, umiejętność nawiązywania kontaktu i słuchania, znajomość metod wychowawczych, umiejętność systematycznego wzbogacania własnej osobowości i jej doskonalenia, służenia, bezinteresownej miłości oraz autentyzmu chrześcijańskiego⁶³.

Należy jeszcze dodać, że dobrą okazją w nawiązywaniu kontaktów, a zarazem w pozytywnym oddziaływaniu na małżonków-rodziców, może być udzielanie porad z racji przygotowywania i sprawowania sakramentów św., jak również z racji odwiedzin duszpasterskich rodzin jak: kolęda,

---

⁶¹ Szczegółowe omówienie wspomnianych zagadnień podają m.in. Poręba, *Pedagogizacja rodziców*, s. 423—486; Ziemska, *Rodzina a osobowość*, s. 169—193; T. Kukołowicz, *Poradnictwo wychowawcze na rzecz rodziny*, *Roczniki Filozoficzne KUL* 1971 nr 4, s. 183—191; J. Wilk, *Potrzeba poradnictwa i pedagogizacja rodziców w zakresie wychowania dzieci*, *Częstochowskie Studia Teologiczne* 4 (1977) 123—144.

⁶² A. Isambert, *L'education des parentes*, Paris 1960, s. 139; Kukołowicz, jw. s. 190 mn; Poręba, jw. s. 479.

⁶³ Por. P. Poręba, *Osobowość duszpasterska rodzin*, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 1972, z. 6, s. 49—61; J. Czaplńska, *Osobowość pracowników poradni*, *Zagadnienia wychowawcze w aspekcie zdrowia psychicznego* 1969, nr 2, s. 43—49.

udział w uroczystościach rodzinnych, akcja charytatywna, posługa w kancelarii parafialnej, powitanie nowoprzybyłych do parafii⁶⁴.

*
*   *

W niniejszym artykule został przedstawiony różnorodny zakres duszpasterskich oddziaływań kapłana na spójność i trwałość małżeństwa i rodziny. Oddziaływania te obejmują trzy etapy: czas przygotowania do małżeństwa, małżeństwo i rodzinę.

Pierwszy etap posiada potrójne przygotowanie duszpasterskie: dalsze, bliższe i bezpośrednie. W przygotowaniu dalszym kapłan koncentruje się przede wszystkim na problematyce rodziny macierzystej, która powinna wychować człowieka do odpowiedzialności za przyszłego partnera życia; przygotowanie bliższe ma dotyczyć człowieka dorastającego oraz powinno być ukierunkowane na miłość i jej rozwój; a przygotowanie bezpośrednie ma skupić się na istocie sakramentu małżeństwa.

Na drugim etapie została ukazana rola kapłana-duszpasterza w okresie małżeńskim: przed pojawieniem się dziecka; w czasie obecności dzieci; oraz we wtórnym małżeństwie, po usamodzielnieniu się dzieci.

Trzeci etap oddziaływania kapłana-duszpasterza został ukazany na tle zadań rodziny, a więc: pomocy w duchowym rozwoju małżonków, pomocy w usprawnianiu funkcji wychowawczej oraz jego pracy na rzecz rodziny poprzez poradnictwo małżeńsko-rodzinne.

Należy jednak zaznaczyć, że omówiona problematyka nie wyczerpuje całkowicie duszpasterskiego oddziaływania na podstawową komórkę społeczeństwa i Kościoła, jaką stanowi małżeństwo i rodzina. Warunki bowiem życia ulegają bardzo szybkim i różnorodnym przemianom — jak to zaznaczył papież w swojej adhortacji — stąd też trudno ująć wszystkie okoliczności życia małżeńskiego i rodzinnego oraz podać wyczerpujące rozwiązania.

---

⁶⁴ B. Mierzwiński, *Formy duszpasterstwa rodzin*, Ateneum Kapłańskie 1974 z. 3, s. 406—420.